

RIME
GORANOVE » JAME «

Rima još više ističe i pojačava ritam: srok pomaže verzifikaciju, daje snagu stihu pojedinačno i povezuje stihove međusobno. Iako je broj pravilnih rima u našem jeziku vrlo oskudan, Goran je i to pitanje u *Jami* sretno riješio, premda je rimovanje s akcentom u stvari protiv duha našeg jezika. Štaviše, težio je da rimuje obično najsadržajnije, ključnu riječ, privlačnu za uho. Ima mnogo riječi u našem jeziku koje se mogu rimovati samo s jednom ili samo s dvije-tri riječi. Npr. riječ *pjesma* ima jedino moguću rimu *česma*, a i ta se javlja u X pjesmi *Jame*.

Omjer između jednosložnih, dvosložnih i trosložnih rima je ovaj: 10, 183 i 4. Prema tome je očita dominantnost dvosložnih rima, nasuprot sasvim neznatnom broju jednosložnih i trosložnih. Formalno nisu rime ova tri para stihova: *začuh – plaču* (104. i 106. stih, III pjesma), *krklja – grkljan* (127. i 129. stih, IV pjesma) i *složi – množih* (133. i 135. stih, IV pjesma), dakako uz više nepravilnih rima zbog različitih akcenata. U 384. i 386. stihu (X pjesma) rima je ista riječ: *nemam – nemam*. Aliteracije je Goran upotrijebio samo u dva slučaja: *sja – psa* (344. i 346. stih, X pjesma) i *blizu – brznu* (278. i 280. stih, VIII pjesma). Dvostruko se rimuju stihovi: I svaki *tako*, kada bi se *mako* (67. stih, II pjesma), Srce je *muklo* šupljom grudi *tuklo* (103. stih, III pjesma), Što srca *skaču*, kad u mraku *plaču!* (106. stih, III pjesma), I od te *lupe* progledah kroz *rupe* (107. stih, III pjesma), Duboku *jamu*, juče *iskopanu* (110 stih, III pjesma) i Svijest munjom *blisne*, kada žena *vrisne* (202. stih, VI pjesma). U dva slučaja Goran je za jednu od rima uzeo dvije riječi: *na-trag – na prag*, to se – *kose*.

Više nego u tri četvrt rima u *Jami* riječ koja se rimuje najvažnija je, dominantna u čitavom tom stihu. Osim toga, gotovo sve rime u *Jami* u vezi su: sadržajnoj, uzročno-posljedičnoj i sl. Evo ih redom: *tama – jama*, *ranu – dlanu*, *kapi – zjapi*, *uze – suze*, *noći – sljepoći*, *noža – koža*, *goli – boli*, *jako – plako*, *pekli – sjekli*, *mati – oplakati*, *zvena – Siona*, *oči –*

smoči, silom – šilom, grohot – hohot, mrtvaci – baci, dugu – tugu, umukli – vukli, pticu – žicu, sjeli – jeli, stali – šali, glasne – masne, vode – probode, luđi – ljudi, gori – pora, uši – sruši, mrtvačke – mačke, žrtve – mrtve, tami – jami, brojim – stojim, točne – počne, straga – snaga, napregnu – izbjegnju, vreća – pleća, grune – trune, zagreca – srca, dijete – pomete, glasak – prasak, svlada – nada, opsjednu – jednu, pada – nada, tjelesa – mesa, kližem – stižem, bolje – kolje, oči – kočii, stiže – bliže, mico – narice, šušti – pljušti, opet – propet, korak – gorak, treći – stojeći, sjene – zjene, zastenjo – jenjo, zine – praznine, sinu – dubinu, tišti – vrišti, mesa – tjelesa, vrisku – sklisku, skuplja – duplja, jami – tami, niže – kliže, gori – ori, leži – teži, teče – peče, bute – ljute, kapno – vapno, smrde – tvrde, goli – soli, gladi – jadi, stišo – obišo, jeku – vijeku, oba – groba, miču – viču, ruše – guše, bokove – love, noga – moga, usta – gusta, tako – plako, nijem – smijem, tješim – smiješim, tame – jame, mrtvace – bace, tamu – jamu, kliže – liže, tijela – nadnijela, penjo – stenjo, grubo – skubo, mesom – bijesom, stida – kida, plazih – gazih, dragu – snagu, guto – pluto, ruga – tuga, sela – sijela, opijela – žela, dah – prah, blag – prag, živ – kriv, djeca – jeca, sin – krin, cvijeće – sreće, raspršeno – izgubljeno, javlja – zdravlja, dima – pucnjevima, strani – dani, lice – vidarice, ćutim – slutim, oka – visoka.

Neke se od tih rima mogu čak pisati jedna uz drugu, jer čine smislenu cjelinu: tama jama, ranu dlanu, uze suze, noći sljepoći, goli boli, jako plako, oči smoči, dugu tugu, pticu žicu, luđi ljudi, žrtve mrtve, dijete pomete, svlada nada, opsjednu jednu, pada nada, bolje kolje, oči kočii, bliže stiže, šušti pljušti, opet propet, treći stojeći, zine praznine, skuplja duplja, niže kliže, bute ljute, kapno vapno, oba groba, mrtvace bace, grubo skubo, stida kida, dragu snagu, ruga tuga, blag prag, djeca jeca, cvijeće sreće, strani dani itd.

Štaviše i sami završeci pojedinih stihova koji se međusobno rimuju čine skupa zaokruženu misaonu cjelinu, npr.: moja tama / iz očinjih jama; ko ranu / na mome dlanu; tako jako / da sam plako; da potrese / bol nanese; uvis noge diže / nož je stiže; kroz rupe / mi se skupe; da brojim / u redu stojim; žrtvu grune / da trune; od straha / istog maha; zagreca / u dno srca; ko dijete / ne pomete; svlada / mi nada; koža / i dva bođa noža; mrtva tjelesa / povrh kaše mesa; po krvi kližem / k jami stižem; sve bolje / kolje; u redu bliže / k nožu stiže; bio treći / u redu stojeći; bez ijedne sjene / usred zjene; zine / bezdane praznine; našeg mesa / studena tjelesa; k vrisku / ranu sklisku; snaga / tijela naga; u jami / u tami; prvo / se rvo; niže / počeo da kliže; na meni leži / a biva sve teži; žarki kapno / živo vapno; daleku jeku / u mrtvu vijeku; lakta oba / izvlači iz groba; leševi se miču / i viču; na moja usta / krv gusta; nijem / se smijem; da se tješim / kad se smiješim; grozne tame / crno ždrijelo jame; te mrtvace / natrag bace; mrtvih tijela / nadnijela; stida / što se kida; plazih / sestru gazih; nježnu dragu / i snagu; miris paljevine / sjećanje vine; mog sela / i sijela; opijela / i smrt žela; čovjek živ / ti je kriv; vrište djeca / sestra jeca; sin / na grud krin; prozorsko cvijeće / i sreće; tanad raspršeno / izgubljeno; javlja / snažno poput zdra-

vlja; ognjišta rodna / usred podna; na strani / se dani; nemam moći / s vama u boj poći; jer ćutim / i Osvetu slutim; svijetlo oka /ko sunce visoka. To je značajno tim više što se u dvije trećine rima rimuje tek svaki drugi stih, zbog čega se misao već obično poremeti.

Od rima Goran je u najviše varijanata (pet puta) rimovao riječi *jama* – *tama*: *tama* – *jama*, *tami* – *jami*, *jami* – *tami*, *tame* – *jame*, *tamu* – *jamu*. Po dva puta je rimovao *noža* – *koža* i *mesa* – *tjelesa*, jednom *mrtvaci* – *baci*, odnosno *mrtvace* – *bace*, a ima nekoliko rima u kojima se dvaput (ili triput) javlja samo jedna zajednička riječ: *mesa* – *tjelesa*, *mesom* – *bijesom*; *sjene* – *zjene*, *prolivene* – *sjene*; *oči* – *smoči*, *oči* – *koči*, *oka* – *visoka*; *ptice* – *lice*, *pticu* – *žicu*, *lice* – *vidarice*; *pada* – *nada*, *znao* – *pao*; *stanu* – *dlanu*, *ranu* – *dlanu*, *rani* – *vani*.

Formalno slabom mogla bi se smatrati peta strofa (katren) u X pjesmi zbog neizbježivo otrcane rime *pjesme* – *česme* kao i još koje slabije rime: *svijeti* – *pameti*, *dijete* – *pomete* i još poneka. U predzadnjoj strofi X pjesme Goran rimuje, silom prilika, *plaćem* – *maćem*, iako se faktično ne radi ni o kakvu maču, već o krvničkom ustaškom nožu.

I na kraju i u pitanju rime opaža se u *Jami* Goranova kultura jezika: *glasak* – *prasak*, *lice* – *vidarice*.

U izdanju *Jame* iz 1945. (izdanje *Kulture*) ne rimuju se ovi parovi stihova: 8 i 10. stih (I pjesma): *okrenu* – *zjeni* (mjesto: *okrenu* – *zjenu*), 80. i 82. stih (II pjesma): *glasno* – *masne* (mjesto: *glasne* – *masne*), 169. i 171. stih (V pjesma): *stali* – *propet* (mjesto: *opet* – *propet*), 332. i 334. stih: *dah* – *prag* (mjesto: *dah* – *prah*) i 347. i 349. stih (X pjesma): *muka* – *jeca* (mjesto: *muka* – *ruka*). Najvjerojatnije je da su te pogreške nastale u toku prepisivanja. Najeklatantniji primjer te zabune je u izdanju iz 1945. identičnost 349. i 353. stiha (X pjesma): *Zar ima mjesto, gdje ti sestra jeca*.

S obzirom na tri glavne vrste riječi (imenice, glagoli i pridjevi), Goran je u *Jami* upitrijebio kao rimu 184 puta glagole, 155 puta imenice i 33 puta pridjeve, što iznosi ukupno 377, a u preostalih 17 slučajeva upotrijebio je kao rime sve ostale vrste riječi. Dominacija glagola i imenica kao rima razumljiva je, jer je Goran htio rimovati najsadržajnije riječi, a to je zahtijevao i sam sadržaj *Jame*: čitavo se vrijeme radi o živoj radnji, akciji. Pridjeve kao rime upotrebljavao je Goran relativno malo: u svakoj pjesmi *Jame* prosječno oko četiri puta, što mu i opet nije omogućavala sadržajnost i zbitost radnje i relativno kratak stih. Najčešće su kao rime ispremiješani glagoli i imenice, a kadgod su u pojedinim strofama gotovo isključivo ili gotovo samo glagoli ili imenice. Npr. u drugoj strofi V pjesme rime su isključivo glagolske: *mico* – *dijeli* – *narico* – *želi* – *šušti* – *pljušti*, dok su npr. u osmoj strofi X pjesme samo imeničke: *cvijeće* – *bol* – *sreće* – *stol*. U X pjesmi, u kojoj već prevladava vedrina i himničnost, jer su prestali pokolji, očita je dominantnost imenica kao rima nad onim glagolskima.

Rime *Jame* često su u logičnoj i sadržajnoj vezi, tako da se mogu na-
dovezati, nastaviti na svoj par, npr.:

... javlja!
... poput zdravlja.
- - -
... moći,
... u boj poći.
(X)

U sedmoj strofi I pjesme Goran rimuje na *zvona* – *Siona*, i to je ujedno jedini geografski i lični pojam u čitavoj *Jami*. U prvoj strofi VII pjesme u izdanju iz 1945. rimuje se *hladnim* – *žednim*, dok je u konačnom izdanju: *lednim* – *žednim*.